

as a particular type of discourse. The concept of discourse is often used along and sometimes synonymous with such concepts as communication, certain activities, language and other behaviour.

According to R. Warta, rhetoric can be considered as ideology, in this case it appears connotative determinate of totality. In such rhetoric dimension becomes the subject of cultural analysis. Legal discourse includes pragmatic, ethical, ethnic, social, psycholinguistic points. The grammar of discourse has similar problems with rhetoric since linguistic and rhetorical analyzes of the language are based on extra-linguistic aspects.

Key words: rhetorical skill, word combinations (idioms), recurrent use, lawyer, legal culture, communicativity, addressee, sender.

Стаття надійшла 31 серпня 2015 р.

УДК 340.12

А. С. Токарська

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАВ: АНТРОПОЛОГІЧНА УЯВА ТА МЕТААНТРОПОЛОГІЧНИЙ ЗРІЗ

Вивчено складні і дискусійні у філософії права питання: можливості/неможливості формування комунікативних прав, ознаки їхньої наявності й процесів розвитку і становлення; сучасні погляди на антропологічні метаморфози через видозміни у праві; появу актуалізованого метаантропологічного пізнання права в межах буття людини, його екзистенційних вимірів в умовах комунікації; формулювання та збереження абсолютного смислу права для наступних поколінь.

Ключові слова: комунікативні права, антропологія, метаантропологія, сучасні видозміни у праві, метаантропологічне пізнання, буття людини, Слово у комунікативному акті.

Постановка проблеми. Комунікативні права у площині антропологічної уяви та метаантропологічного змісту не вивчені. Процеси формування комунікативних прав позначені універсальністю та новизною і зумовлюються інтердисциплінарністю. Комунікативне право — це формально не усталена галузь, але цілковито самодостатня сфера, яка виформовується й утверджується на перетині таких наукових площин, як теорія комунікації, теорія інформації, теорія держави і права, філософія, антропологія права, герменевтика, синергетика, а також теологія, етологія, етнологія та ін. Щодо метаантропологічного зрізу, то його визнають «спекулятивною філософією права», ненауковою

дисципліною, що досліджує «трансцендентні ідеї», оскільки це непозитивістська теорія.

Стан дослідження. Комунікація – поняття історичне, багато-спрямоване. У кожній сфері людської діяльності цей процес має докази свого незаперечного функціонування.

Проблематику дії Слова в комунікації вивчали видатні антропологи ХХ ст. Джек Гуді, Клод Леві-Строс, Люсьєн Леві-Брюль, Броніслав Малиновський, Ерік Альберт Гевлюк, які схилиються до сутнісної проєкції вартості Слова, починаючи від поезії як такої, що виконує «кристалізуючу» роль у творенні системи комунікації. Це вона є інструментом збереження, «тобто збереження передачі, отже й культури».

У всіх інших сегментах комунікації (культури загалом, політиці, праві, економіці та ін.) таких досліджень замало, що і додає потреби у розвитку пізнання в площині метаантропології через метамову національного спадку, що і є метою статті.

Виклад основних положень. На прикладі поезії, її мовних засобів доведено, що власна лексика, синтаксис і семантика творять Слова, які є актами, подіями, діяльністю, встановлюють «свою реальність і мають над нею владу, як у магічних закляттях». Справедливим є перцептивне узагальнення метаантропологічних впливів на свідомісне граничне (і особливо – позаграничне) засвоєння їх людиною. Повторювані синтаксичні конструкції як у літургійних співах, проповідницьких повчаннях діють як знакова система об'єднання ритмів, обряду, ритуалу, що впливають на свідомість і підсвідомість, долаючи граничне, охоплюючи позамежове, у метамові маловивчене. Однак усім відоме Біблійне «На початку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово, Воно в Бога було на початку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього. І життя було в Нім, а життя було Світлом людей».

Семантика синтаксичного прийому повторів у цьому уривку творить засоби символічної уяви через відповідну метафоризацію. Саме такий прийом доводить відповідність метамови усвідомленому задуму сакральної інтеракції. Звучання молитви, пісні, поезії, заклинання «працює», що доведено, починаючи від пам'яток архаїчної грецької культури і до довершеного Слова сучасності. Національні культури зберігають цю традицію через «колективну пам'ять». А. Менцель, характеризуючи антропологічну уяву» мовними, віросповідальними, звичасевими, родинотворними та ін. засобами, зауважує на наявності «культивування пам'яті» через культивування міфів і магії, обрядів і ритуалів, ігор і забав, «оскільки епос, за Гевлоком, є «усною енциклопедією» (oral encyclopedia), яка містить комплекс писемного

знання – міфічного й технічного, символічного і практичного, метафізичного й суспільного [1, с. 70]. Відтак процеси формування комунікативних прав людини тривали на рівні усного та писемного мовлення, свідомого і підсвідомісного, граничного і позамежового.

В основу первісної правової комунікації були покладені настанови відвертості й правдивості, осуду лицемірства й обману та будь-яких неправдивих чи спотворених звісток: «Хай буде ваше слово: Так, так; Ні, Ні, – а що більше цього, те від **лихого**» (Мт. 5, 37). Зберігаючи зовнішні форми побутового людського спілкування, поширювалися канони життя праведного. Аргументація лише однією лексемою, що сягає небуття («лихий»), спричиняла конотації осуду, неприйняття, боязні гріха.

Міфологічна свідомість людини властива усім народам і сформована історично, зокрема на релігійній вірі. Відтак міф був і є «формою відчуття і переживання світу, його колізій і суперечностей» [2, с. 273]. Через міфологічне світосприйняття людина усвідомлювала себе «родовою цілісністю». Міфологічна свідомість через метамову комунікації трансливала правові стимули людської духовності і містила першовитоки усіх майбутніх форм і способів духовно-практичного освоєння дійсності, яке неодмінно культивувало правопорядок. Відомо: на основі міфологічної свідомості виникло релігійне усвідомлення світу. Як перше – міфологічне, так і інше – релігійне, – формувало комунікативне мислення, внутрішній моральний імператив регулювання стосунків. У духовно-практичному освоєнні світу визрівали нові норми поведінки людей. У зв'язку з цим замовчування концепту «духовної комунікації», як складової метаантропологічної, яка позначалася на ментальності (створячи теорію та зміст правової комунікації), є, на наш погляд, невинуватим.

Український правознавець, філософ і культуролог Є. Спекторський, характеризуючи християнство і правову культуру, звернув увагу на зв'язок юридичної культури із релігією, і резюмував: християнські релігії створили юридичну культуру. Посилаючись на Цицерона, вчений висловив здогад: ставлення до божества (у римлян) було своєрідним «юридичним двостороннім обов'язком». В іудаїзмі «завіт, договір між Богом і людьми» ретельно вивірявся, редагувався, підтверджувався і ратифікувався. Щодо християнства, то йому у різні часи опонували як несумісному із правом Гроцій, Лейбніц, Бентам. Проаналізувавши у зіставленні правознавство Ульпіана, – юридичну чесність, юридичну доброзичливість, юридичну відданість, Є. Спекторський наголосив на віддаленості їх від християнської досконалості. Проте не сказав про їхню несумісність. Навпаки, християнство, на

його думку, може і повинно «внести свій ідеалізм» у юридичну культуру. Отже, робимо припущення: правовий дискурс з його метаантропологічною комунікацією не оминули загальні тенденції розвитку та культурно-сакральні впливи. Основна особливість указаного періоду пов'язана із розвитком ліричного і драматичного мистецтва греків, в якому Слово одержало вагу у формуванні нового духовного світу людини. Через мовлене Слово здійснювався вплив на світогляд греків, особливо – із появою ідеї космічного порядку, що ґрунтувалася на *безособистісному законі* (nomos) [3, с. 20]. Рівність всього, що складає природу, вкладалося у **поняття** названого закону.

Соціальні зміни (становлення міста-держави, розвиток торгівлі) у VIII–VII ст. до н. е. спонукали до такого ж посиленого обміну думками, якому, окрім усного спілкування, сприяла поява писемності. Історики одностайні у тому, що для соціально-політичної системи полісу характерним було незвичайне превалювання ораторського слова над іншими засобами влади.

Дослідники історії людства та звичаєвого права називають першоджерелом християнського вчення про право Новий Завіт. «Юриспруденцією повсякденного життя» стало проповідництво Христа Спасителя, який у праві запропонував «своєрідну закінчену філософію права». Він не був посланий у цей світ для того, щоб «судити світ» чи порушувати закони. У його проповідях і притчах дослідники простежують багату юриспруденцію, яка свідчить про те, що «Він хоч і не посвячував тодішніх правових інститутів, але також і не виступав з їх спеціальним осудом» [4, т. 1, с. 521–522]. Є. Спекторський називає близько півсотні глав, що стосуються різних норм права, щодо яких Христос висловлювався у своїх проповідях і притчах, в яких роз'яснював право, «вирішував юридичні казуси». Він був носієм і проповідником умілого прощення, яке рятувало людину не лише морально, а й фізично. Таким прощенням (за вірою Христа) можуть бути досягнуті «соціальна солідарність і братство людей». Хоча Він не відкидав самої ідеї суду, покарання, але ідею примирення (як першооснову правової комунікації. – А. Т.) сповідував як універсальну норму життя.

У проповідях апостола Павла, «новозавітного юриста», за словами Є. Спекторського, його суперечках про право між християнами спостерігається поцінування «правового дискурсу». Він рекомендує скористатися примиренням у третейському суді. У його діалогах, монологах міститься сутнісна риса: зупиняти процесуальні правопорушення і у розмові із сотником, і з первосвященником Ананієм, і з правителем Феліксом, і з царем Агриппою. Це підтверджується діалоговими

риторичними запитаннями: «...чи дозволено (сотникові. – А. Т.) бичувати римського громадянина і без суду?» чи у зобов'язанні вибачитися перед римськими громадянами за те, що «без суду всенародно били..., а тепер таємно випускають?» та ін. [4, т. 1, с. 525–526]. У кожному промовленому тексті, як відзначає дослідник, з'являється «якась нова тактика» порівняно із Євангельською, більше усвідомлення неможливості обійтися без тих установ і відносин, які виникли у суспільстві для прогресу християнства та його впливу на ці установи і стосунки між людьми.

Вивчення всіх сегментів комунікації, які ще не досліджені, доводить свою незвичну особливість – йдеться про новий епістемологічний реалізм, певною мірою описаний професором Айови відомим комунікативістом Джоном Даремом Пітерсом, який виокремлено доводить наділеність медіакомунікації епістемологічною філософською основою, визнання ним медіакомунікації не як технологізованого додатку «до буття (фюсису)», а як «продовження людського самопізнання». Як і Й. Гегель, Д. Д. Пітерс переконує в тому, що вже доведено класиком: абсолютний дух привласнює собі предметний світ, або, навпаки, «виробляє своє поняття із себе, об'єктивуючи його й стаючи у такий спосіб буттям. Дух усвідомлює себе у цій предметності» [5, с. 20].

Культивуючи медіакомунікацію як «окремий простір із власним інтелектом, який прагне дорівнятися Богові», ця площина метаантропології акумулюється як реальність, яка «існує **над** людиною, маючи свою онтологію, непізнавану для людини» [5, с. 20]. Дослідники зауважують, що такі медіатехнології межують із «чуттєвим пізнанням, що має особливий інтелект, який важко назвати «людським». Висновок дослідника цілком несподіваний: медіасвіт як простір «тотальної фіксації» змінює людську свідомість сучасності через пошук будь-чого у часі і просторі. Адже у жодній книжці «не вистачить місця», аби зафіксувати всі діяння «того, що може зробити Бог» [5, с. 20].

Через медійний комунікативний ресурс людська свідомість отримує можливості пам'ятати і зберігати знання, змінюючи антропологічний стан. Д. Д. Пітерс переконаний, що людство неусвідомлено для себе дійшло у пошуках нових форм комунікації до потреби «в чомусь, що є значно більшим за людський ресурс» [5, с. 25].

На думку І. Канта, трансцендентний – той, що сягає за межі можливого досвіду, лежить за межами цього досвіду і виходить за межі людської свідомості. Трансценденція в метамові (від лат. *transendere* – переступати) означає перехід меж зі сфери можливого досвіду у сферу потустороннього (трансцендентального).

У теорії М. Гартмана трансценденція – необхідна, зумовлена, зокрема, дуалізмом пізнавального акту: протистоянні пізаного і того, що пізнаємо. Згідно з концепцією Сартра, кожна людина трансцендентна, оскільки сягає за рамки будь-якого можливого досвіду, який може бути здобутий; людина трансцендує будь-яку річ, як тільки перетворює її у «свій» предмет, робить її об'єктом свого обговорення, свого пізнання, своєї діяльності. У К. Ясперса «трансцендентний» звучить як вимога того, щоб особистість своєю невтомною діяльністю підносила дійсне до масштабу трансценденції, оскільки перехід від чистого буття світу, тобто «самого Мап», до самобуття, дійсно стає вільним [6, с. 461].

Складність людського пізнання у правовій сфері пов'язана зі складністю процесу пізнання як «засвоєння чуттєвого змісту того, що переживається чи випробовується, становища речей, станів, процесів з метою знаходження істини» [6, с. 349].

Метаантропологія у її різновидах – персоналістичній і комунікативній – проникає у людське буття (буденне, граничне, позаграничне буття), в умови і логіку комунікації на етноантропологічному рівні людських спільнот.

Комунікативні права в метаантропологічній площині виформувалися із прадавнього етнологічного коріння, яке досі живиться способом мислення або, іншими словами, ментальністю.

Трансценденталізм комунікації тісно пов'язаний із мисленням: людина орієнтує лише на **зло/добро** у внутрішній мотивації. У виборі мети комунікації продукується духовним началом – **добрими почуттями**. Хоча поняття добра і зла кожна людина трактує по-своєму, проте біблійні постулати християнської моралі інтегрують ментальні інтеракції. Метамова дозволяє проникати у незвідане.

Уміння вербально взаємодіяти на етапі пізнання або пошуку істини зорієнтоване на особистісний культурологічний ґрунт.

Перегук ідей пошанування першооснов людського комунікування аргументував наш сучасник Сергій Кримський, стверджуючи, що все починається від Храму, зважаючи на символізм мислення давніх русичів. У цьому небесному уречевленому багат шаровому символізмі – одвічна множинність, багатозначність, яка трансцендує першооснови буття, трансцендентальні, апіорні структури духовного досвіду.

Апелюючи до положення про Бога, душі та її вічності, метафізичний підхід висновковує про природну мораль, норми і цінності природного права, що є комунікативними символами надособистісних енергій, задіяних у творенні соціального світу і правопорядку. Таким

є шлях долучення людини «до вищих, абсолютних гармоній буття, у світлі яких соціальний правопорядок – це тільки їх приватна, локальна форма» [7, с. 193–194].

Висновки. Осягання питань правового буття і пізнання викристалізовує проблеми із вічним і абсолютним смыслом, переданим нам поколіннями попередників із неоднаковим для нас інтелектуальним способом мислення. Шлях осягнення древніх розписів (приклад С. Кримського) як діади мети і засобів комунікування до наступних поколінь має метафізично-онтологічний характер. Транслюється ментально сформована мета, спрямована на передавання глибокої духовності нашого народу, благих намірів зі змістом соціально-правових феноменів. С. Кримський вчить осягненню такої духовної величі засобами метамови.

Отже, Людина, як центральна постать історичного процесу, позиціонує колективне світобачення, світосприйняття, світорозуміння, тобто ментальну сутність, покладену в основу її комунікативних прав, які у філософсько-правовій науці ще очікують на сучасне обґрунтування.

1. Менцель А. Антропологічна уява / Анджей Менцель. – К.: Юніверс, 2012. – 380 с.

2. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К.: Генеза, 1996. – 368 с.

3. Жоль К. К. Методы научного познания и логика (для юристов) / К. К. Жоль. – К.: Атика, 2001. – 288 с.

4. Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова) та ін. – К.: Юридична книга, 2005.

5. Людина і БогоGoogle, або кілька слів про величезну бібліотеку з власним розумом // День. – 2015. – № 154–155. – 28–29 серпня.

6. Философский энциклопедический словарь. – М.: Инфра-М, 2007. – 576 с.

7. Філософія права: словник. – К.: Ін Юре, 2003. – 408 с.

8. Філософія прав людини / за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна; пер з нім. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 320 с.

Токарская А. С. Формирование коммуникативных прав: антропологическое воображение и метаантропологический срез

Вьучено сложные и дискуссионные вопросы философии права: возможности/невозможности формирования коммуникативных прав, особенностей процессов их развития и становления; современным взглядам на антропологические метаморфозы из-за видоизменений в праве; появление актуализированного метаантропологического познания права в рамках бытия челове-

ка, его экзистенциальных измерений в условиях коммуникации; формулирование и сохранения абсолютного смысла права для следующих поколений.

Ключевые слова: коммуникативные права, антропология, метаантропология, современные видоизменения в праве, метаантропологическое познание, бытие человека, Слово в коммуникативном акте.

Tokarska A. S. Formation of communicative rights: anthropological imagination and metaanthropological cut

The article is devoted to unknown, complicated and controversial issues in the philosophy of law: possibility/impossibility of forming communicative rights, signs of their presence and development and formation processes; modern views on the anthropological metamorphosis through modifications in the law; the appearance of actualized metaanthropological cognition of law within human existence and its existential dimensions in terms of communication.

Mythological consciousness through metalanguage of communication broadcasts legal incentives of human spirituality and includes primary sources of all future forms and methods of spiritual and practical understanding of reality, which certainly cultivated order. Religious awareness of the world is based on mythological consciousness. As the first – mythological, and the second – religious – shaped communicative thinking, inner moral imperative of relations regulation. The new rules of human behavior have been established in the spiritual and practical development of the world. In this regard, hushing up of the concept of «spiritual communication» as part of metaanthropological that affects the mentality (creating theory and content of legal communication) is unjustified.

Comprehension of the questions of legal existence and cognition singles out the problems of eternal and absolute sense, transmitted to us by generations of predecessors with uneven for us intelligent way of thinking. A way of understanding the ancient paintings (example of S. Krymskyy) as dyads of the aim and means of communication to future generations has metaphysical-ontological character. Mentally formed objective aimed at the transfer of the deep spirituality of our nation, good intentions with the content of socio-legal phenomena is broadcasted. A person as the central figure of the historical process, positions the collective world outlook, perception of the world, understanding of the world – mental essence which is the basis for his communicative rights, which are still waiting for its modern justification in the philosophical and legal science.

Key words: communication rights, anthropology, Meta, current modifications in the law, metaanthropologichne knowledge of human existence, the Word of the communicative act.

Стаття надійшла 3 вересня 2015 р.